

Ta'limda tarixiy yondoshuvlar asosida o'quvchilarni ma'naviy – axloqiy tarbiyalashda ajdodlar merosidan foydalanish

Namangan Davlat Universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Abdullayeva Maftuna

Annotatsiya

Mazkur maqolada ta'limda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ajdodlarimizning boy ilmiy-ma'naviy merosidan foydalanishning dolzarbligi tahlil qilinadi. Jumladan, Sohibqiron Amir Temur, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Beruniy, Forobiy kabi buyuk ajdodlarimizning faoliyati va ularning merosi yoshlar ongida milliy g'urur, tarixiy xotira va yuksak ma'naviylikni shakllantirishda muhim o'rin tutishi yoritiladi. Shuningdek, maqolada mustaqillik yillarida ushbu merosni o'rganish va targ'ib qilish bo'yicha davlat darajasida olib borilgan siyosiy, ilmiy va madaniy ishlar haqida so'z yuritiladi. Tarixiy asarlar, hukumat qarorlari, mashhur olimlar fikrlari orqali ajdodlar merosining yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishdagi o'rni asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Ajdodlar merosi, vatanparvarlik, yoshlar tarbiyasi, Amir Temur, ma'naviyat, tarixiy xotira, milliy qadriyatlar, ilmiy meros, mustaqillik, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, davlat siyosati, O'zbekiston tarixiy shaxslari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 14 avgust 2018 yildagi PQ- 3907-son "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"[6], 12 may 2018 yildagi PQ- 3721-son "Buyuk allomalar, adib va mutafakkirlarimiz ijodiy merosini keng o'rganish va targ'ib qilish maqsadida yoshlar o'rtasida kitobxonlik tanlovlarini tashkil etish to'g'risida" [16], 2018 yil 28 noyabrdagi PQ-4038- son O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorlari [8], O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1 noyabr 2018 yildagi 896-son "Xadis ilmi maktabi faoliyatini tashkil etish va qo'llab quvvatlash chora tadbirlari to'g'risida"gi

[21] qarorlarida ajdodlarimiz merosining yosh avlod qalbi va ongini yuksaltirishga ko'rsatadigan ta'siridan samarali foydalanish zarurligi ta'kidlangan. Ajdodlar merosi - beqiyos o'rin tutadi. Zero, vatanparvarlik milliy o'zlikni anglashga asoslanadi va undan kelib chiqadi. Shu o'rinda taniqli faylasuf – gegelshunos, davlat arbobi, atoqli o'zbek olimlaridan A. Jalolovning “Amir Temur merosidan istiqbolimizni mustahkamlash yo'lida, ijodiy foydalanish Vatanimizning boy tarixi va nurafshon kelajagini butun dunyoga namoyish etishiga shubha yo'q. Kromvel, Petr I, Napoleonlar bilan ular mansub bo'lgan xalqlar qay darajada faxrlansalar, biz ham Temur siymosi bilan undan kam bo'lmagan darajada g'ururlanishga haqlimiz” deganda, haq edi. Uning bu so'zi 1996-yil 28-may kuni O'zbekiston XDP Markaziy Kengashida Sohibqiron Amir Temur tavalludining 600 yilligiga bag'ishlangan ilmiy-nazariy anjumanda yangradi.

Amir Temur va uning sulolasi tarixini bilish yoshlarga o'z buyuk o'tmishi, jahon tarixida iz qoldirgan buyuk ajdodlari bilan faxrlanish va g'urur tuyg'usini shakllantiradi, vatanparvarlik fazilatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Milliy mustaqillikka erishish bilanoq birinchi Prezident I. Karimovning o'tmish ajdodlar merosiga e'tibor berish, uni davlat siyosatining muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylantirishi ham chuqur maqsadlarga, birinchi o'rinda mustamlaka va mustabidlik davrlarida o'zbek xalqida so'ndirilgan o'z xalqi, madaniyati, tarixi uchun faxr, g'urur, or-nomus va sha'n tuyg'ularini yana tiklash edi.

O'zbekistonning birinchi Prezidentining “Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q!” degan shiori xalqimizda, ayniqsa, xalq, millat kelajagi – yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va mustahkamlashga qaratilgan edi. Deyarli 130 yil Turkiston xalqlari, Turonzamin mustamlaka ostida qoldi, “Vatan” degan so'z ta'qiqlandi, “Vatan” so'zi “isyon”, “qo'zg'olon” degan so'zlarning sinonimiga aylantirildi. Biroq xalqda, ayniqsa, uning ilg'or ziyolilarida Vatan va vatanparvarlik tuyg'usi o'chmadi, ularning asarlarida aks etdi. Alixonto'ra Sog'uniyning “Turkiston qayg'usi”, Cho'lpon, Fitrat, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Qodiriylarning vatanparvarlikka, Vatan ozodligiga, mustaqillikka da'vat qiluvchi she'rlari, asarlari bugungi avlodda vatanparvarligimiz tarixini, “Vatan” deb o'z

jonini fido qilgan, qatag'onga uchragan ajdodlarimiz haqida xolis bilim olishlari uchun tarixiy manba meros vazifasini o'taydi.

O'zbekiston, uning milliy mustaqilligi vatanparvarlik va fidoyilikni talab qiladi. Bu – arziydigan hayot va taqdirdir. Har bir yosh yigit-qiz buni anglashi va Vatan qadriga yeta olishi kerak. Biz Samariyaning "Buyuk matematik, astronom va geograf, hozirgi zamon aljabr (algebra) ilmining otasi Muhammad al-Xorazmiy", "Shayx ur-ra'is", "Donishmandlar sultoni", "Tabiblar shohi" kabi buyuk va mo'tabar nomlarga sazovor Sharq Uyg'onish davrining buyuk mutafakkiri, buyuk alloma Abu Ali ibn Sino, bir necha zamonaviy ilmlarga asos solgan, qomusiy bilimlar sohibi, umumjahon fani va madaniyatiga bebaho hissa qo'shgan Abu Rayhon Beruniy, ikkinchi Arastu nomi bilan mashhuri jahon, falsafa, musiqa va matematika ilmlari poydevorini tiklagan Forobiy, Navoiy ta'biri bilan aytganda, "ko'zi oldida osmon past bo'lgan Mirzo Ulug'bek", islom madaniyati va fani iqlimida juda katta o'rin tutgan Xo'ja Ismoil Buxoriy, Ahmad Yassaviy, turkiy adabiyot sultoni – Hazrati Alisher Navoiy, ham qalam, ham jang maydonida ko'rsatgan jasorati bilan mashhur Boburmirzo shu tuproq farzandlaridir", degan fikriga qo'shilamiz. Ushbu ajdodlar merosi, ayniqsa, Amir Temur merosi yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda beqiyos o'rin tutadi.

O'zbekiston Fanlar akademiyasining asoschilaridan (1943-y) biri, atoqli faylasuf olim, akademik Ibrohim Mo'minov qismatidir.

Akademik Ibrohim Mo'minovning nomi va jasorati ilmiy merosga bag'ishlangan oltin kitob bo'lsa, birinchi sahifaga uning nomini bitish munosib e'tirof va hurmat bo'ladi. Akademik Ibrohim Mo'minov o'zbek xalqining buyuk farzandi, ajdodi Sohibqiron Amir Temur haqida bir to'da soxta tarixchilar, sovet tarix ilmi malaylari pozitsiyasiga qarshi tarixiy haqiqatni elon qildi. Bu jamiyatda sarosimalik, ma'naviy parokandalik, hayratlanish kayfiyatini shakllantirdi. Chunki rasmiy tarix kitoblarida Amir Temur bosqinchi, jallod, xalq dushmani, kallakesar va savodsiz qilib tasvirlangan edi. Hatto sovet rassomi Gerasimov Amir Temur ishi deb odamlar kallasidan yasalgan minora tasvirini "ijod" qilgan, jallodning begunoh odamni qanday qilib kundaga boshini qo'yib, tanasidan judo qilayotgani tasvirini chizgan

edi. Xullas, yosh avlod Amir Temur deyishsa jallod, beshafqat shaxs, iblis qiyofasini tasavvur qilishligi lozim edi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning xalqimizga ilk bor 2017-yil 22-dekabrdagi qilgan Murojaatnomasida fuqarolarda vatanparvarlik tuyg‘usini yuksaltirishda xalq ma’naviy merosinig o‘rni beqiyos ekanligi alohida ta’kidlandi: “Ma’lumki, qadimiy madaniyat va sivilizatsiyalar chorrahasi bo‘lgan yurtimiz zaminidan o‘rta asrlarda minglab olim-u ulamolar, buyuk mutafakkir va shoirlar yetishib chiqqan. Ularning aniq fanlar va diniy ilmlar sohasida qoldirgan bebaho merosi butun insoniyatning ma’naviy mulki hisoblanadi. Hozirgi kunda O‘zbekistonimizning kitob fondlarida 100 mingdan ziyod qo‘lyozma asarlar saqlanmoqda. Afsuski, bu nodir kitoblar hali to‘liq o‘rganilmagan, ular olimlar va o‘z o‘quvchilarini kutib turibdi. Ushbu noyob asarlarda bugungi davr o‘rtaga qo‘yayotgan juda ko‘p ajdodlar ilmiy meros muammolariga daxldor deb topish mumkin” .

Hozirgi O‘zbekiston zaminida davlat, mamlakatning bir butunligi, yaxlitligi kishilarda unga mansub bo‘lgan jamiyat, xalq, davlat mavjudligini anglashi orqali sodir bo‘ladi. Bunga erishish jamiyatda axloqiy qoidalar, yo‘l-yo‘riq va an’analarning shakllanishi va amal qilishi bilan bog‘liq. Buyuk o‘zbek mutafakkiri Alisher Navoiyning “Tarixi muluki Ajam” nomli asari bu xususda nodir ilmiy-etnomadaniy manba hisoblanadi. Aslida “Ajam” degan davlat bo‘lmagan. Davlatchilik tarixini chuqur tadqiq va tahlil qilgan o‘zbek olimlari X.Boboyev va Z.Gafurovlar ta’kidlashicha: “Ajam degani arabchada arabdan tashqari degan ma’noni anglatadi” . Mualliflar ta’kidlashlaricha, Ajam davlati miloddan avvalgi IV-III asrlarda hozirgi Eron va Markaziy Osiyo davlatlari hududida mavjud bo‘lgan. “Avesto”, qadimgi Xitoy yozma yodgorliklarida xabar berilishicha, Turonning eng qadimiy o‘lkalari Xorazm, So‘g‘d, Baqtriya, Parkanada dastlabki davlatlar shakllangan. Ushbu davlatlarning o‘ziga xos iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayoti mavjud bo‘lgan. 2001-yili qadimgi yozma yodgorlik – zardo‘shiylikning muqaddas kitobi “Avesto”ning 2700 yilligini nishonlashga bag‘ishlangan xalqaro konferensiyada e’tirof etilishicha, Xorazm, So‘g‘d, Parkana, Shosh davlatchiligi

tarixi Qadimgi Misr, Xitoy, Hindiston, Eron va Yunoniston davlatlari tarixi bilan teng. Qadimshunos olim E.Ziyoyev, A.Ziyoyev, etnomadaniyat fanining taniqli vakili I.Jabbarovning ta'kidlashicha, Markaziy Osiyodagi ilk davlatchilik adolat, insonparvarlik, ezgu munosabatlar asosida faoliyat ko'rsatgan. Turkiy qabilalarni birlashtirgan. Bunday davlatlarda shu bois demokratik davlat boshqaruvining ilk ko'rinishlari kuzatilgan.

Xulosa qilib aytish lozimki, milliy meros, ajdodlar merosi yoshlar ma'naviyatini shakllantirish uchun zarur asosdir..Shuningdek yoshlarning dunyoqarashini shakllantiruvchi zamonaviy texnologiyalarni yaratish, ma'naviy tadbirlar ,ajdodlar marosini o'rganish uchun sayoxatlar uyushtirish va ilmiy o'rganish va yoritib berish, anjumanlar o'tkazish, turizm ni tashkil qilish orqali amalga oshiriladi. Zero, ajdodlar merosi o'quvchilarda ma'naviy, ilmiy ,milliy uchun faqat bir zaruriy asosdir.

Foydalanilgan Adabioytlar.

1. Ronald M. Green. Religious Reason: The Rational and Moral basis of Religious belief. – New York: Oxford University Press, 1979.
2. Appadurai A. Dsjuncture and difference in the global cultural economy.// Robertson R. White K.E. (Ed.) Globalisation. Criticalconceptinsocilogi. Volume 1, London, 2003.P. 251-264.
3. Yusupova X. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni millatlararo muloqotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)diss. avtoref. –Toshkent: UzMU. 2017, -B.11.
4. Ergashev I. va boshq. Milliy istiqlol g'oyasi: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim bakalavriat bosqichi uchun darslik. –Toshkent: Akademiya, 2005. – B. 302.